

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИНЦИПУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

PROBLEMATIC ISSUES OF ENSURING THE FUNCTIONING OF THE PRINCIPLE OF OBSERVANCE OF HUMAN AND CIVIL RIGHTS AND FREEDOMS IN THE ACTIVITIES OF THE POLICE

Раздольська О.В., аспірант кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

У статті проаналізовано надзвичайно актуальну проблематику забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, зокрема й під час реалізації правоохоронної функції держави, оскільки саме правомірне й тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні, уповноваженими на це суб'єктами виступає одним із найбільш ефективних способів недопущення порушення прав і свобод в неправомірний спосіб, або ж відновлення вже порушених прав (коли волю держави й від її імені, діють конкретні органи правопорядку чи їх посадові особи, виконуючи покладені функції та реалізуючи поставлені завдання). Важливим також у цьому контексті є внутрішня узгодженість принципів і стандартів забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, що в свою чергу дозволяють врегульовувати окремі системні неузгодженості, що вможливають функціонування даної конструкції, як цілісної, непорушної та логічно побудованої системи.

Важливим є зазначення про те, що призма дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейських заходів, перш за все абстрагується в векторі принципу заподіяння такої шкоди, що є меншою, або релевантною відвернутій, при цьому системи оцінки відверненої (потенційно наносуваної) шкоди на сьогоднішній день не існує, що на нашу думку є серйозним недоліком механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина загалом і дотримання відповідного принципу в діяльності поліції, зокрема.

На думку авторки, узагальнюючи відповідні комплементарні елементи зазначеної системи та правової конструкції слід зазначити, що існує значна ймовірність того, що за умови визначення абсолютної заборони конкретного діяння вищим законом (наприклад, Конституцією України), до кола компетенції поліцейського, під час застосування поліцейських заходів відноситься лише ідентифікація відповідного діяння, припинення його вчинення з подальшою можливістю довести причинно-наслідковий зв'язок між цими структурними елементами, оскільки саме доказова база тієї чи іншої події, слугує аргументацією до факту дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина в поліцейській діяльності (зазначеному її виді, що здійснюється саме поліцією).

Ключові слова: права людини, правова охорона, відповідальність, адміністративні правопорушення, дотримання прав.

The article analyzes the extremely topical issue of ensuring the observance of human and civil rights and freedoms, in particular during the implementation of the law enforcement function of the state, since it is the lawful and temporary restriction of human and civil rights and freedoms in Ukraine by authorized subjects that is one of the most effective ways to prevent violations of rights and freedoms in an unlawful way, or to restore already violated rights (when the will of the state and on its behalf, specific law enforcement agencies or their officials act, performing the assigned functions and implementing the assigned tasks). Also important in this context is the internal consistency of principles and standards for ensuring the observance of human and civil rights and freedoms, which in turn make it possible to resolve individual systemic inconsistencies that make it possible for this structure to function as an integral, inviolable and logically constructed system.

It is important to point out that the prism of observance of human and civil rights and freedoms during the application of police measures, first of all, is abstracted in the vector of the principle of causing such harm, which is less or relevant to the averted one, while there is no system for assessing the prevented (potentially inflicted) damage today, which, in our opinion, is a serious drawback of the mechanism for ensuring the rights and freedoms of man and citizen in general and compliance with the relevant principle in the activities of the police. Including.

In the author's opinion, summarizing the relevant complementary elements of this system and legal construction, it should be noted that there is a significant probability that, provided that the absolute prohibition of a particular act is determined by a higher law (for example, the Constitution of Ukraine), the competence of a police officer, when applying police measures, includes only the identification of the relevant act, the termination of its commission with the subsequent possibility of proving the causal relationship between these structural elements, since it is the evidence base of a particular event that serves as an argument for the fact of observance of the principle of human and civil rights and freedoms in police activity (its specified type, which is carried out by the police).

Key words: human rights, legal protection, responsibility, administrative offenses, observance of rights.

Актуальність тематики. Права і свободи людини і громадянина в Україні, визначають зміст і спрямованість державної політики, гарантують успішність та прогрес у питаннях розбудови правовий державності, безпосередньо впливають на становлення та укріплення основних демократичних процесів в Україні, як державі європейського зразка.

Особливості дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейських заходів, перш за все полягають в тому, що на сучасному етапі функціонування української державності, основні перешкоди до досягнення балансу та правопорядку в суспільстві утворює збройна агресія росії проти України, що в свою чергу ускладнює роботу органів правопорядку загалом та зокрема, поліції. Слід звернути увагу на те, що поліція, як орган державної влади, з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, має права щодо обмеження прав і свобод людини і громадянина, якщо їх дії кваліфікуються як правопорушення, тобто діяння, що за своїми право-конструктивними особливостями підпадає під ознаки протиправного й караного (в адміністративний, кримінальний чи інший спосіб).

Об'єктом статті виступають суспільні відносини, в сфері забезпечення функціонування принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції.

Метою статті є аналіз проблемних питань забезпечення функціонування принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції.

Виклад основного матеріалу статті. Поліцейські заходи, як інструмент забезпечення правопорядку в суспільстві та спосіб досягнення поставленої правоохоронної мети є надзвичайно ефективними, але водночас, вони можуть суттєво обмежити права і свободи людини і громадянина, що на нашу думку потребує визначення фундаментального підходу до питання опрацювання теоретико-правового та практичного механізму їх застосування крізь призму забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України.

Закон України «Про Національну поліцію» визначає, що Національна поліція України (поліція) є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії

злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку [1]. Слід зауважити, що оскільки поліція має виключні повноваження, котрі й стосуються забезпечення правопорядку в суспільстві, основним і найбільш непорушним у даному контексті є те, що порядок і спосіб застосування виключних повноважень, котрими й є поліцейські заходи визначається конкретно регульованими алгоритмами й законодавчими приписами, що на нашу думку потребують удосконалення крізь призму утвердження принципу забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Про це також указують й інші дослідники, зокрема підкреслюється, що для забезпечення правопорядку в суспільстві органи поліції наділені повноваженнями здійснювати поліцейські заходи. Національне законодавство визначає поліцейський захід як дію або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини й застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень (ч. 1 ст. 29 Закону). Уважимо, що ключовим словосполученням у цьому визначенні є «обмеження прав». Саме поняття «обмеження прав» потрібно чітко відмежовувати від поняття «порушення прав людини». Якщо на теоретичному рівні ця межа добре простежується, то на практичному часто виникають проблеми (будь-яке незаконне обмеження прав людини автоматично стає їх порушенням). Тому сьогодні проблема практичного застосування поліцейських заходів набирає все більшої актуальності [2]. Усунення негативних соціальних явищ, зниження темпів правопорушень, здійснення заходів щодо зниження рівня соціальної апатії у суспільстві, зневіра у силі закону та влади є вкрай важливими при застосуванні принципу законності на сучасному етапі історичного розвитку. При цьому важливо керуватися новою філософією поліцейської діяльності, в основі якої – перехід від реактивної, репресивної моделі, тобто виявлення, розслідування злочинів та покарання правопорушників, до проєктивної моделі служіння громадянам з акцентом на попередження правопорушень та спільну роботу з населенням. Як наслідок – значення ролі так званої соціальної компетенції, тісного співробітництва з населенням. Тобто поліція, як репресивний інструмент держави, перетворилася на «помічника, партнера» для громадян. Технологічний прогрес призводить до появи нових викликів для прав людини, адже правове регулювання, як правило, регулює існуючі правовідносини і не розраховане на появу нових форм [3]. Слід зазначити, що вказаний концепт, із імплементацією до політичної доктрини держави з орієнтиром на людиноцентристський і євроінтеграційний вимір було впроваджено в діяльність саме Національної поліції України, як широко й багатofункціонального правоохоронного органу, чия компетенція поширюється на значне коло правовідносин, за виключенням специфіки предметності та об'єктності правопорушень та інших діянь, пов'язаних із порушеннями прав і свобод людини і громадянина.

Слід також абстрагувати й пропустити зазначене крізь призму розуміння поняття заходів поліцейського примусу, оскільки саме ця категорія релевантно апелює до міри й меж тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина. На думку І. Веремеєнко, заходи адміністративного примусу неможливо класифікувати лише за одним критерієм, науковець пропонує виділяти заходи, які застосовуються у зв'язку з правопорушенням (до них належать адміністративно-процесуальні та адміністративно-правові санкції), решта – заходи адміністративного примусу й адміністративно-попереджувальні заходи, які не є санкціями, тобто які застосовуються не у зв'язку з конкретним адміністративним правопорушенням [4, с. 63]. Відповідно, важливим є вказівка на те, що заподіяння шкоди, працівником поліції з урахуванням дотримання принципу забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, перш за все полягає в необхідності оцінки ймовірно

заподіяваної шкоди зловмисником і прийняття такого зваженого, співмірного та релевантного вектору поведінки, що чітко й неупереджено дозволить убезпечити від правопорушення потенційного потерпілого, а також обмежить можливість вчинення протиправного діяння самому правопорушнику.

Крім цього, правовий вимір прав і свобод людини і громадянина, перш за все полягає в необхідності надання оцінки окремим елементам і структурним компонентам цього явища крізь призму правоохорони. Так, із точки зору провідних вчених-конституціоналістів форми обмеження прав і свобод в державі можуть бути різними: а) заборона на певний варіант реалізації права чи свободи, тобто встановлення поведінки (відносна заборона), б) заборона на реалізацію права в цілому (абсолютна заборона), в) втручання (вторгнення) в право (свободу) уповноважених державних органів (характеризується активними діями державних органів і пасивною поведінкою особистості); г) обов'язок; д) відповідальність [5, с. 107].

Від рівня забезпеченості юридичними, інтелектуальними, матеріально-технічними ресурсами самої правоохоронної функції (та відповідно тих органів і суб'єктів на яких покладено її реалізацію) залежить як ступінь захищеності людини та суспільства, так, значною мірою, і перспективи розвитку самої держави. Функції правоохоронних органів – це основні напрямки їх діяльності. Функції, властиві правоохоронному органу, визначають його організацію, структуру й компетенцію [6]. Саме така основа, на нашу думку може бути покладена безпосередньо в систему забезпечення дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина в поліцейській діяльності, оскільки не лише функції впливають на ступінь захищеності відповідного інституту в конкретно здійснюваній діяльності, а й окремі структурні елементи правового статусу поліцейського, що слугують обмежувальними та застережувальними запобіжниками, також мають під собою набір правових і соціальних конструкцій, що повинні реалізовуватись в діяльності поліції.

М. Мельник та М. Хавронюк вказують, що правоохоронні функції поділяють на головні, другорядні та допоміжні. Головні безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинністю. До них належать: профілактична (тобто попередження правопорушень, які тягнуть за собою адміністративну чи кримінальну відповідальність); захисна (захист життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб); охоронна (охорона громадської безпеки, громадського порядку, власності); оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судового розгляду справ; розгляду справ про адміністративні правопорушення; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів. До другорядних та допоміжних функцій належать: контрольна (наглядова); дозвільна; право роз'яснювальна; аналітична та/або методична; інформаційна; нормотворча (з правом видання актів міжвідомчого характеру); координаційна [7]. Оглядове зазначення відповідної теоретико-правової конструкції в контексті визначення міри й змісту дотримання прав і свобод людини і громадянина поліцією під час реалізації поліцейських заходів, перш за все дозволяє стверджувати про те, що подальші напрями такої діяльності мають бути розподілені за відповідними сферами впливу, що в свою чергу вможливує біль ефективну реалізацію відповідної політики та створює додаткові обставини й може забезпечити наявність запобіжних елементів у цьому механізмі, що потенційно впливатиме на дотримання прав і свобод людини і громадянина в поліцейській діяльності за вказаними напрямками та сферами.

У ході дослідження співвідношення поліцейських заходів із дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина ми визначили межу між законним обмеженням прав і їх порушенням, а саме: будь-який поліцейський

захід законно обмежує права особи, але якщо він застосований до особи й при цьому не підкріплений буквою закону, то автоматично порушує її права. У Законі використовуються оціночні поняття, які, у свою чергу, уможливають порушення прав, адже вони є законними підставами, які оцінюються самими поліцейськими під час застосування заходів. При цьому не можна розглядати оціночні поняття, використані в Законі, виключно як негативний фактор: саме вони дають певний простір для розсуду поліцейського в конкретній ситуації, що підвищує швидкість та ефективність запобігання певній протиправній поведінці або припинення її. Справжньою проблемою, що потребує вирішення, є прогалини та невизначеності в порядку застосування поліцейських заходів, а це є чинником, що спричиняє порушення прав і свобод і при цьому знижує ефективність роботи правоохоронних органів [8]. Слід зазначити, що саме конституційний вимір відповідного явища, безперечно є одним із найбільш важливих, оскільки саме цей контекст дозволяє визначити міру та межі прав і свобод людини і громадянина які мають бути непорушно захищені, а також відділити дану категорію від тих структурних компонентів зазначеного явища, що є надмірними й характеризуються як правопорушення, а відповідно, мають бути не лише припинені поліцейськими силами (із застосуванням відповідних інструментів поліцейського впливу), а й застосовані так, щоб в подальшому існувала та була досяжною можливість їх поновлення (відповідних прав). Застереження в даному контексті, полягає також у тому, що оціночні та абстрактні поняття, в даному контексті, як от «шкода, що могла бути нанесена» або «відвернута шкода», безперечно негативно впливають як на захист прав і свобод поліцейського, котрий цілком зрозуміло та правомірно здійснював свої повноваження та виконував обов'язки так і на правовий статус громадянина, який держава зобов'язалась захищати.

Висновки. Тому, на нашу думку, надзвичайно актуальним є проблематика забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, зокрема й під час реалізації правоохоронної функції держави, оскільки саме право-

мірне й тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні, уповноваженими на це суб'єктами виступає одним із найбільш ефективних способів недопущення порушення прав і свобод в неправомірний спосіб, або ж відновлення вже порушених прав (коли волю держави й від її імені, діють конкретні органи правопорядку чи їх посадові особи, виконуючи покладені функції та реалізуючи поставлені завдання). Важливим також у цьому контексті є внутрішня узгодженість принципів і стандартів забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, що в свою чергу дозволяють врегулювати окремі системні неузгодженості, що вможливають функціонування даної конструкції, як цілісної, непорушної та логічно побудованої системи.

Важливим є зазначення про те, що призма дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейських заходів, перш за все абстрагується в векторі принципу заподіяння такої шкоди, що є меншою, або релевантно відвернутій, при цьому системи оцінки відверненої (потенційно наносуваної) шкоди на сьогоднішній день не існує, що на нашу думку є серйозним недоліком механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина загалом і дотримання відповідного принципу в діяльності поліції, зокрема.

Тому, на нашу думку, узагальнюючи відповідні елементарні елементи зазначеної системи та правової конструкції слід зазначити, що існує значна ймовірність того, що за умови визначення абсолютної заборони конкретного діяння вищим законом (наприклад, Конституцією України), до кола компетенції поліцейського, під час застосування поліцейських заходів відноситься лише ідентифікація відповідного діяння, припинення його вчинення з подальшою можливістю довести причинно-наслідковий зв'язок між цими структурними елементами, оскільки саме доказова база тієї чи іншої події, слугує аргументацією до факту дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина в поліцейській діяльності (зазначеному її виді, що здійснюється саме поліцією).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Соловійова О.М., Якубов Б.В. Забезпечення прав особи під час застосування поліцейських заходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/73.pdf
3. Бакутін Є.І. Принцип законності в діяльності поліції під час використання технічних засобів фіксації адміністративних правопорушень. *Часопис Київського університету права*. 2020. №2. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.36
4. Коломоєць Т. Адміністративний примус у законодавстві України: деякі недоліки закріплення та можливі шляхи усунення їх. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 5. С. 62–65.
5. Комзюк М. А. Обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом. *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2015 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 106–112.
6. Марочкін І.Є., Сібільова Н.В., Зозулинський О.Б. та ін. Організація судових та правоохоронних органів. Харків, 1996. 138 с.
7. Шаповалова К.І. Завдання і функції управління дотримання прав людини національної поліції України як учасника адміністративно-правових відносин у сферах дотримання прав людини під час надання поліцейських послуг. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 6. С. 256-263. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/48.pdf>
8. Соловійова О.М., Якубов Б.В. Забезпечення прав особи під час застосування поліцейських заходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/73.pdf